

Bağımlılığa İlişkin Anlatılarda Annelik: Madde Bağımlısı Olan Bireylerin Anlam Dünyasında Annelik

Motherhood in Narratives Related to Addiction: Motherhood in the Lives of Individuals with Substance Abuse

Meral TİMURTURKAN*

Öne Çıkanlar:

- Maddeye yönelen nedenler arasında aile içi sorunlar, ailenin bağımlılık geçmişi ve sosyal çevrenin etkisi en temel faktörler olarak sıralanmıştır.
- Annelerin ilgi ve desteği katılımcıların bağımlılık deneyimi üzerinde etkili olduğu görülmüştür.
- Maddeye başlama hikâyesinde aile sorunun kaynağı olarak gösterilirken, anne ile kurulan/kurulmayan ilişki vurgusu belirgin şekilde öne çıkmıştır.
- Bağımlılıkla mücadele eden, sorunları kendi yöntem ve taktikleri ile çözmeye çalışanlar daha çok anneler olmuştur.
- Bağımlılık sorunuyla mücadele etmek dezavantajlı olan kadının/annenin konumunu daha kırılgan yaptığı görülmüştür.

Öz: Bu çalışma, uyuşturucu madde bağımlısı olan bireylerin sosyal dünyayı anlamlandırma biçiminden, eylem ve etkileşim pratiklerinden yola çıkarak, bağımlılık ve aileye yönelik anlatılarda anneliğin nasıl yer aldığına odaklanmaktadır. Bağımlılığa yol açan faktörler içinde ailenin önemli bir yerde konumlanması, özellikle ebeveynlerin davranışlarının, ilişkilerinin, duygusal destek durumlarının ve bağımlılık geçmişlerinin bu süreç üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olması konuyu spesifik olarak tartışmayı gerekli kılmaktadır. Anneliğin hem kadınlık kimliğinin önemli bir belirleyeni olması hem de toplumsal yeniden üretim konusunda kurumsallaşan bir yapıya bürünmesi; aile içi ilişkilerin annenin rolleri, tutumları ve davranışları üzerinden tesis edilmesini de beraberinde getirmektedir. Anneliğin ideal standartlarının çizilmesi bunun üzerinden çocukların eylemlerinin sosyal olarak anlamlandırılmasına da yol açmaktadır. Bu bağlamda çalışma, kadınların anne veya bakım veren kimliklerinin ve buna bağlı olarak toplumun bu kimliklere ilişkin içselleştirilmiş algısının, bireylerin anlam dünyasına ve madde ile olan ilişkisini tanımlamaya nasıl etki ettiğini konu edinmektedir. Nitel araştırma tasarımından ve yorumlayıcı gelenekten yola çıkan bu çalışmada denetimli serbestlik altında yükümlü olan 64 erkek katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler yorumlayıcı betimsel metodoloji ile tematik bir şekilde kategorize edilerek yorumlanmıştır. Bağımlılığa giden süreçte ailenin rolünü vurgulayan anlatılar, “aile içi ilişkilere yönelik anlatılar ve bağımlılık deneyimi” temasında, annenin rolüne vurgu yapan anlatılar “aile ve annenin sorunsallaştırılan konumu” temasında ve son olarak anneden beklentilere, bağımlılıkla baş etme ve gündelik hayatı organize etme biçiminde annenin rolüne yapılan vurgular ise “yaşamı yeniden tesis etme çabası ve annenin rolü” başlıklı temada tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Madde Bağımlılığı, Bağımlılık, Annelik, Toplumsal cinsiyet, Sosyal yeniden üretim, Dezavantajlılık.

* Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Burdur, mtimurturkan@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1505-5544

Highlights:

- Domestic problems, family history of substance abuse and the influence of the social environment were identified as the primary factors leading to substance abuse.
- Mothers' interest and support were found to significantly impact the addiction experiences of the participants.
- While the family was highlighted as the source of the problem in the story of substance initiation, the emphasis on the relationship established/not established with the mother was also prominent.
- It was mostly the mothers who confronted addiction and tried to solve the problems with their own methods and tactics.
- It has been observed that the struggle with addiction exacerbates the vulnerability of disadvantaged woman/mother.

Abstract: This study explores how motherhood is depicted in narratives about addiction and family, focusing on how individuals with drug addiction perceive the social world, their actions and interaction practices. The prominent role of the family among factors leading to addiction, particularly the behaviours, relationships, emotional support status and addiction histories of parents necessitates a specific discussion of these issues. The fact that motherhood is both an important determinant of the identity of womanhood and that it takes on an institutionalised structure in terms of social reproduction brings with it the establishment of family relations through the roles, attitudes and behaviours of the mother. The drawing of ideal standards of motherhood also leads to the social signification of children's actions. In this context, this study examines how women's identities as mothers or caregivers, and society's internalised perceptions of these identities, affect individuals' perception and their relationship with substances. Using a qualitative research design and interpretive tradition, in-depth interviews were conducted with 64 male participants under probation. The data were categorised and interpreted thematically with interpretive descriptive methodology. Narratives highlighting the family's role in the process leading to addiction were analysed under the theme of "narratives about family relations and the experience of addiction"; narratives emphasising the mother's role were discussed under the theme of "the problematised position of the family and the mother", and lastly, expectations from the mother, their role in coping with addiction and organising daily life were studied under the theme of "the effort to re-establish life and the role of the mother".

Keywords: Substance abuse, Addiction, Motherhood, Gender, Social reproduction, Disadvantage.

Summary: Addiction is an important problem that has both macro and micro consequences that affect individuals' daily interactions, family relations, and social bonds. Today, various types of addiction are recognised, and their effects on society and individuals are extensively discussed. One of these is drug addiction, which is not merely an individual issue, but a complex process that disrupts relationships with family members, relatives, and peer groups. In this context, it is a crucial social problem that necessitates discussion regarding its causes and consequences. Family is a key factor among the causes of addiction, and it is argued that the relationship between parents and their children, their emotional support and their history of addiction play a significant role in addiction development. This study specifically focuses on the influence of mothers' caregiver identities and societal expectations regarding these identities on the individual's addiction experience. A qualitative research method was chosen to understand and interpret the subject based on the social actors' own definitions, descriptions and life-world of the individual. This article is designed based on the interpretive social science tradition.

Face-to-face in-depth interviews were conducted with 64 male participants at the Antalya Probation Directorate using a semi-structured questionnaire. The data were categorised and interpreted thematically with interpretive descriptive methodology. The narratives emphasising the role of the family in the process leading to addiction were discussed under the theme 'narratives about family relationships and addiction experience', the narratives emphasising the role of the mother were discussed under the theme 'the problematised position of the family and the mother' and finally the emphasis on the expectations from the mother, the role of the mother in coping with addiction and organising daily life were discussed under the theme 'the effort to re-establish life and the role of the mother'. The demographic analysis of the participants revealed that they were young individuals with low socioeconomic status, low educational levels, and mostly on probation due to substance use disorders and related offenses. The participants had

migrated to Antalya and lived in certain disadvantaged parts of the city.

The three main themes of the research, the causes of addiction, the mother's role in family relationships and in the fight against addiction, yielded several key findings. Despite the complexity of the addiction process, the most emphasised causes are vulnerabilities and conflicts in family relationships and the social, cultural, and economic conditions of the family. . When examined on a sociological basis, factors such as the place where the family lives and the distance of this place from the substance, the criminal and addiction history of the parents, problems in family relationships, conflicts, solidarity patterns, the mother's relationship development style, indifference, lack of love and emotional support, the presence of divorced or stepfamilies significantly influenced participants' relationship with substances. When the reasons leading to substance abuse were analysed in depth, domestic problems, the family's history of substance abuse and the influence of the social environment were mentioned by almost all the participants. Expressions about the mother emphasise excessive interest or indifference, love, affection, and care. The fact that the discourses based on 'loneliness', 'disappointment', 'abandonment', 'being ignored' or 'not being loved' are mostly made with the emphasis on motherhood is an important indicator of this. In contrast to the emphasis on a fatherhood that is abusive, sometimes violent or a (negative) role model, there is an emphasis on motherhood, which is felt to be lacking and for which attention or support is expected. It is observed that other mothers (other female family members, especially grandmothers) filled the maternal gap from time to time and took on the problems and responsibilities. The responsibility of another child is added to the effort to cope with an already dependent individual, and care support is given to another woman, even if she is the primary parent. Participants often expressed sentiments such as 'if I had a good mother', 'if my mother loved me', 'if my mother stood by me', highlighting these feelings during their substance use, recovery, and beyond. In most of the narratives, while the family was often cited as the source of the problem in the story of substance initiation, the emphasis on the relationship established / not established with the mother was also prominent. As addiction developed, mothers typically managed the crisis and tried to solve the problems using their own methods and tactics. Mothers faced difficulties accessing formal support and treatment services, often resorting to control, restriction, limitation and even confinement at home. In addition, the mother's care and love were presented as, central to solving the problem.

Addiction has a multi-layered structure that cannot be addressed by the individual or the family alone. Therefore, the need for formal support networks, treatment and preventive services should be emphasised. At the same time, the socioeconomic level of the participants (low level of education, insufficient economic capital, living in disadvantaged areas of the city, having many siblings or children, broken family stories) indicates that they face numerous challenges beyond substance addiction. This situation makes the already disadvantaged position of the woman/mother even more disadvantaged. Our sample group consisted of individuals on probation for some criminal offences due to drug addiction. The fact that they are a marginal, marginalised and disadvantaged group by the society also reveals that the structural dimensions of the issue such as social exclusion and integration should not be ignored. Leaving the solution to the responsibility of the family and the mother and making the moral evaluation on this basis means ignoring the multi-layered structure of the issue.

Giriş

Madde bağımlılığı bireysel bir sorun olmayıp aynı zamanda kişinin ailesini, arkadaş ilişkilerini, tüm yakın çevresini ve toplumsal yaşamını etkileyen makro bir sorundur. Madde bağımlılığı içinde uyuşturucu bağımlılığı bireyin toplumdan soyutlanması, verimsizleşmesi, üretkenliğini, sosyal bağlarını ve ilişkilerini yitirmesi, suça bulaşması, ailenin parçalanması gibi pek çok bireysel ve sosyal soruna yol açmaktadır. Hem toplumu hem de bireyin kendisini ve yakın çevresini etkilemesi bakımından oldukça önemli ve karmaşık bir meseledir. Bu davranışın nedenleri, etki ve sonuçları karmaşık olmakla birlikte ailenin, arkadaş çevresinin ve yaşanan mekanın, ebeveynlerin çocuklara karşı tutumunun, bağlanma biçimlerinin, ailedeki istikrar-sızlığın, ailenin dağılmasının, boşanmanın veya çocukların aileden uzaklaştırılmasının madde bağımlılığı ve maddenin kötüye kullanımı üzerinde etkili olduğu da vurgulanmaktadır (Demez *et al.* 2022; Aka *et al.* 2021; Bülbül & Odacı 2018; Erdem *et al.* 2006, UNODC 2020; Wills & Yeager 2003; Yaman & Karaman 2020; Özcan 2020; Kıryar 2020). Madde bağımlılığı sadece biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve tıbbi yönü olan bir mesele olmayıp sosyolojik temelleri ve toplumsal etkileri derin olan çok yönlü bir meseledir. Nitekim bireysel gibi görünen bu sorun

sosyolojik bakış açısı ile irdelendiğinde toplumsal yapıya içkin olan çok sayıda kültürel, sosyal ve ekonomik değişkenin sorun üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bağımlılık bu temelde bireyin aile yapısından, arkadaşlık ve sosyal ilişkilerinden, gündelik rutininden, ekonomik ve kültürel sermayesinden, yaşadığı fiziksel ortamdan kriminojenik ihtiyaçlarından, toplumsal cinsiyeti ilişkilerinden, sınıfsal yapısından ve toplumla bütünleşme /bütünleşememe düzeyinden, sosyal dışlanma deneyiminden, maddeye yüklenen anlamlardan bağımsız düşünülemez (Demez *et al.* 2022). Her bir değişkenin kendi içinde önemli olduğunu ve derinlemesine bir çözümlemeyi gerektirdiği gerçeğini göz ardı etmeden aile içi ilişkilere ve annenin konumuna odaklanan bu çalışma, meseleyi deneyimleyenin dünyasından anlamaya çalışmaktadır. Çünkü bağımlılığa giden süreçte aile önemli bir etken olarak görülmekte, ailenin bağımlılığı önlemede ve tedavi etmede koruyucu bir faktör olduğu da tartışılmaktadır (Gruber & Taylor 2006). Dolayısıyla aileyi sorunsallaştırmak aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında kadının ve özellikle anne olan kadının konumunu da sorunsallaştırmak anlamına gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde aileyi bir arada tutması, düzeni sağlaması, “makbul” çocuklar yetiştirmesi ve toplumsal yeniden üretimi gerçekleştirilmesi üzerinden tanımlanan kadınlar, bağımlılık gibi geniş bir sosyal yapıyı etkileyen önemli sorunun da aktörü olarak kabul edilmektedir. Konuya ilişkin çalışmalar daha çok annelerin deneyiminden yola çıkılarak yapılmakta, bağımlı olmanın/bağımlı bir aile bireyine sahip olmanın yarattığı etki ve sorunlar irdelenmektedir. Annelik ve bağımlılığa ilişkin güncel literatür incelendiğinde bağımlılığın annelerin rolleri, sorumlulukları ve deneyimleri üzerinde ne gibi etkiye sahip olduğu, özellikle yaşanan zorluklar ve sorunlar temelinde tartışma yürütüldüğü görülmektedir (Silva *et al.* 2013; Banwell & Bammer 2006). Bu tartışmaların odağında bir yandan madde bağımlısı bir aile üyesine sahip olmanın yarattığı sorunlar, çelişkiler ve çatışmalar yer alırken (Barnard & Mckeganey 2003), öte yandan bağımlı bir ebeveyn olmanın aile ve çocuklar üzerindeki etkisi de yer almaktadır (Connors *et al.* 2004; Daley 2013; İzci & Bilici 2015; Anderson *et al.* 2023). Çalışmalar büyük ölçüde kadınların hamilelik sırasında veya doğumdan hemen sonra madde kullanımına ve tedavisine odaklanarak meselenin tıbbi ve psikolojik boyutuna dikkat çekmektedir (Sutter *et al.* 2017). Madde kullanan annelerin toplumda ihtiyaç duyulan kaynaklara erişimde yaşadığı sorunlar ve deneyimler de önemli araştırma konuları arasında yer almaktadır (Stone, 2015). Bu bağlamda damgalanma, dışlanma ve sosyal izolasyon gibi temel toplumsal sorunların bağımlı olan annelerin deneyimini nasıl etkilediği (Stone 2015; Stringer & Baker 2018), iyi annelik, yeterli/yetersiz annelik gibi temel annelik ideolojileri ve formları üzerinden kadınların yaşadıkları sorunların neler olduğu (Reid *et al.* 2008; Couvrette 2016; Adams *et al.* 2017) bağımlılık ve annelik ilişkisine yönelik önemli açılımlar sunmaktadır. Bütün bunların yanı sıra başlı başına bağımlı olmanın bireyin anlam dünyasında yarattığı etkiler bağımlı olan annelerin gözünden irdelenmekte ve bu süreçteki deneyimlerinin neler olduğu annelik üzerinden tartışılmaktadır (To *et al.* 2021). Annelik kimliğinin madde kullanım kalıplarının etkisine yönelik çalışmalar (Meyer *et al.* 2019) meselinin toplumsal cinsiyet boyutunu da anlamamızı sağlamaktadır. Konuya ilişkin çalışmalar kadınlık kimliğinin temel belirleyici niteliği olan annelik üzerinden uyuşturucu bağımlılığı sorununun kültürel, toplumsal ve politik yönüne vurgu yaparak, sorunu annelerin gözünden anlamaya çalışmaktadır. Maddeyi kötüye kullanan bireylerin gözünden meseleyi anlamak, hangi anlam kodları ile hikâyelerini oluşturduklarını görmek hem bağımlılık hem annelik çalışmalarında konunun farklı bir boyutunu da tartışmaya açma imkânı yaratmaktadır. Çünkü bağımlılık söz konusu olduğunda aile içi ilişkiler, ebeveynlerin tutumu, rol ve sorumluluklarını yerine getirme düzeyinin önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmaktadır. Gruber ve Taylor göre (2006) bağımlılık ve maddenin kötüye kullanılması bireysel değil ailevi bir sorundur. Ailenin bağımlılığa etkisi, bağımlılık sonucunda aile içi ilişkilerin nasıl etkilendiği; ailenin maddeye ilişkin tutumu ve tedavi sürecindeki işlevi gibi farklı

temalar etrafında aile ve bağımlılık meselesini tartışmaya açmaktadır (Taylan 2018). Bu çerçevede ailenin, bireylerin tutum ve davranışına, maddenin türüne ve kullanımına verdiği tepki, dayanışma pratikleri, ailelerin potansiyel bir tedavi ve iyileşme kaynağı olarak görülmesi gibi pek çok tema etrafında sorunun tartışılması önemlidir. Toplumsal cinsiyet ideolojisinin yarattığı iş bölümü çerçevesinde ev içi düzenin ve çocuğun bakımının kadının sorumluluğuna bırakılması olası her problemde kadının/annenin sorunun öznesi hâline gelmesine yol açmaktadır. Madde bağımlılığı ve maddenin kötüye kullanımı gibi daha geniş etkiye sahip olan bir sorunda, annenin işlevi, rolü ve çabasının nasıl tanımlandığının tartışmaya açılması bu bağlamda önemlidir.

Literatürde yer alan tartışmaların odağında bu çalışma, bağımlı olan bireylerin deneyimlerinden yola çıkılarak bağımlılık sürecinde annenin rolünü, anneye yüklenen anlamları ve ondan beklentileri eleştirel bir perspektifle irdelleyecektir. Dolayısıyla madde bağımlısı olan erkeklerinin anlam dünyasında annelik kodlarının nasıl yer aldığı, ona ilişkin anlatıların neler olduğu ve bağımlılık ile doğrudan annelik arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu ortaya koymak bu çalışmanın temel amaçları arasında yer almaktadır. Kadınların anne veya bakım veren kimliklerinin ve buna bağlı olarak toplumun bu kimliklere ilişkin içselleştirilmiş algısının, bireylerin anlam dünyası ve madde ile olan ilişkisini tanımlamaya yönelik tutumlarını nasıl etkilediğini araştıran çalışmaya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla madde kullanım bozukluğundan ve buna ilişkin suçlardan Denetimli Serbestlikte Yükümlü olan 64 erkek ile yapılan görüşmelerin verilerine dayanan bu çalışma spesifik olarak alandaki bu boşluğu doldurma çabasından doğmuştur.

Annelik ve Bağımlılık Meselesinin Sosyokültürel Yönü

Bağımlılık sadece fizyolojik, psikolojik ve tıbbi yönü olan bir sosyal sorun değil aynı zamanda kültürel, toplumsal ve tarihsel bir bağlamı olan çok yönlü karmaşık bir sorundur. Bu bağlamda bağımlılık tutumunun geliştirmesinde etkili olan psikolojik, sosyolojik ve biyolojik faktörlerin neler olduğu madde bağımlılığına ilişkin tartışmalarda önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımlılığın çok katmanlı bir yapısının olması; toplumsal yapı ve sosyalleşme biçimleri gibi daha geniş sosyal etkenlerle birlikte düşünülmesi gerekliliği bir yandan ortaya konulurken (Boshears *et al.* 2011), öte yandan bazı bireylerin belli oranlarda çeşitli uyarıcı ve uyuşturucu madde almalarına rağmen neden bağımlılık geliştirmedeği, bazılarının ise daha küçük miktarda kullanmasına rağmen neden hızlıca bağımlılık geliştirdiğine yönelik tartışmalar (Shelby, 2016) literatürde yer almaktadır. Bağımlılık sadece bireysel tercih ve irade ile açıklanmayacak kadar çok katmanlı olup toplumsal yapıya içkin olan ilişki örüntülerinden, inanç sisteminden kültürel değerlerden aile yapısından bağımsız düşünülmez. Bireyin sahip olduğu dezavantajlı durumlar da bireyin madde ile olan ilişkisini ve mesafesini belirlemektedir. Nitekim UNODC'un Dünya Uyuşturucu Raporunda (2020, 7) madde kullanımına zemin hazırlayan sosyokültürel ve ekonomik faktörlerin başında bireyin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yapı, yoksulluk durumu, savaşlar, krizler, göç, sosyal çevre, sosyal dışlanma ve eşitsizlikle ilgili bireyin çocukluğunda yaşadığı travmalar sıralanmaktadır.

Aile içi ilişkilerdeki kırılganlıklar, ailenin sosyoekonomik durumu, yaşadığı yer, ebeveynlerin tutumu ve ailenin madde kullanım geçmişi gibi etkenler bağımlılık sorununda temel değişkenler olarak tartışılmaktadır (Aka *et al.* 2021; Lopez *et al.* 1989; Gruber & Taylor 2006; Zimić & Jukić 2012). Aile içi ilişkiler bağlamında bağımlılığa yol açan faktörler tartışıldığında ebeveynlerin çocuk üzerinde kontrol ve denetim sağlayamaması, baskı, çatışma ya da aşırı koruyuculuk, bir birey olarak görmezden gelinmesi gibi faktörler belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır (Wills & Yeager 2003; Yaman & Karaman 2020; Özcan 2020). Ebeveynlerden birinin maddeyi kötüye kullanma öyküsünün olması hem çocukların sosyal psikolojik gelişimi hem de bağımlılık potansiyeli üzerinde etkisi olabilmektedir (Lander *et al.* 2013). Dolayısıyla aile içi ilişkilerde ebeveynlerin tutumu ve davranışı önemli bir etken olarak görülmekte, özellikle

biyolojik ve toplumsal yeniden üretim konusunda ayrı bir sorumluluk alanına sahip kadınların hem sorunun kaynağı hem de çözümü olarak görme eğilimi bu temelde gelişmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde çocuğun bakımına, sosyal ve duygusal gelişimine ilişkin her bir sürecin annenin sorumluluğuna bırakılması annelerin, uyuşturucu bağımlılığı gibi önemli bir sosyal sorunun baş aktörü olarak tanımlanma eğilimini artırmaktadır. Çünkü annelik; kadınlık kimliğini belirleyen önemli rollerden ve görevlerden biri olarak görülmekte, toplumsal ve biyolojik yeniden üretimin sağlanması için işlevsel bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Çocukların ihtiyaç duyduğu bakımın, desteğin ve ilginin sağlanması, “makbul” bireylerin yetiştirilmesi gibi çeşitli rol ve sorumluluklar annenin birincil görevi olarak sunulmakta ve egemen annelik ideolojisi temelinde toplumsal yeniden üretim sağlanmaktadır. Dolayısıyla her toplumun ve her dönemin ahlaki, politik ve kültürel ölçütlerine göre anneliğin nasıl deneyimlenmesi gerektiğine dair sınırlar çizilerek “doğru”, “ideal”, “makbul”, “iyi” annelik formları belirlenmektedir (Thurer 1994; Goodwin & Huppatz 2010; Hays 1996). Kadının annelik dolayısıyla kendini feda etmesi, çocuğa adanması ve onu koruması fikri evrensel bir form olarak sunulmaktadır (Direk 2009, 21). Chodorow’a göre (2021) anneler olarak kadınlara; toplumsal yeniden üretim, çocuğun büyütülmesi, topluma kazandırılması ve ahlâki bireyler yetiştirilmesi sorumluluğu verilmekte ve kadınlar annelikleri üzerinden toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün merkezinde tutulmaktadır. Bu düşünce kadınların genişleyen sorumluluk alanına göndermede bulunarak, anneliğe ilişkin kültürel bakış açılarının ve görevlerinin neler olduğunu yeniden düşünmemizi sağlar. Nitekim Türkiye’de geleneksel aile ilişkilerinin hâlâ baskın olması, kadının “ev” ve “aile” üzerinden tanımlanması bağımlılık meselesinde annenin konumunun sorunsallaştırılmasına da neden olmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Kadınların anne veya bakım veren kimliklerinin ve buna bağlı olarak toplumun bu kimliklere ilişkin içselleştirilmiş algısının, bireylerin anlam dünyası ve madde ile olan ilişkisini nasıl etkilediğini konu edinen bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi ve görüşme tekniği kullanılmaktadır. Araştırma doğrudan sosyal aktörlerin kendi tanım, betimleme ve anlam dünyasından hareketle konuyu anlamaya ve yorumlamaya çalıştığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Neuman 2014). Dolayısıyla madde bağımlısı olan erkeklerin anlam dünyasında annelik kodlarının nasıl yer aldığı, ona ilişkin anlatıların neler olduğu ve bağımlılık ile doğrudan annelik arasında nasıl bir ilişki kurulduğu anlatılarla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Yorumlayıcı sosyal bilim geleneğinden yola çıkarak tasarlanan bu çalışma, katılımcıların ortak anlam dünyasına, deneyimlerine ve sosyal dünya ile kurduğu ilişkiye odaklanmaktadır. Nitekim Creswell’in (2020, 24-25) belirttiği gibi yorumlayıcı gelenek bireylerin içinde yaşadıkları dünyayı ve olaylara bakış açısını anlamaya çalışır. İnsanların günlük etkileşim süreçlerine odaklanarak, anlamları, değerleri, eylemleri ve yaşam kurallarını açığa çıkarmakta ve farklı toplumsal gerçekliklere ışık tutmaktadır (Neuman 2014). Bu anlamlar sosyal ve tarihsel içerik taşımakla birlikte, etkileşim süreçleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çalışma, bireylerin yaşantı dünyasına, duygularına ve deneyimlerine odaklandığı için tümevarımsal bir yol izlemektedir (Neuman 2014, 134; Creswell 2020, 25). Bireylerin kendi eylemlerini gerekçelendirme şekli mantıksız gibi görünse de derin duyguları içinde barındırır ve yanlış olgular taşısa da araştırma sürecinde bunların göz ardı edilmeden değerlendirilmesi gerekmektedir (Neuman 2014, 134). Nitekim örneklem grubumuzun kırılğan ve suça bulaşmış bireylerden oluşması ve farklı kültürel kodlara sahip olması hassas bir tavır takınılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu bağlamda her bir bireyin anlatısı öznel deneyimlerinin parçası olarak görülmüş ve yargı içermeyen bir anlayışla araştırma yürütülmüştür. Hikâyelerini kurma şekilleri, eylemlerini rasyonalize etme biçimi ve anlam dünyalarındaki kodlar araştırma sürecinde göz ardı edilmeden değerlendirilmiştir.

Alan çalışması Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde yükümlü olan ve rastgele amaçlı

örneklem yöntemi ile seçilen 64 erkek birey ile gerçekleştirilmiştir. Antalya'nın çok katmanlı kent yapısına sahip oluşu, turizm, eğlence üzerinden tanımlanması ve gerek Türkiye'nin çok farklı bölgelerinden gerekse dünyadan göç alan bir şehir olması bağımlılık sorununda farklı değişkenleri bir arada tartışabileceğimiz bir yer olmasını sağlamaktadır. Bu temelde saha çalışması Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde 1 Eylül 2019-Eylül 2021 tarihleri aralığında yürütülmüştür. Yarı yapılandırılmış soru formu ile, denetimli serbestliğe gelen 64 erkek katılımcı ile yüz yüze derinlemesine görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın yürütüldüğü dönemde Müdürlük'te yaklaşık 1300 dosya mevcut olup çoğunluğu erkek ve genç yükümlülerden oluşmaktaydı. Denetimli serbestlikle bulunan kadın oranının az olması ve daha çok suça bulaşmış kişilerin bu denetim kapsamında yer alması bağımlılığın ve suçun erkekleşen doğasına işaret etmektedir. Nitekim çalışma bu doğanın ardında yatan toplumsal cinsiyet ideolojisini de açığa çıkartma çabasını taşımaktadır. Bundan dolayı erkek yükümlülerin sosyal dünyasından yola çıkarak bunu anlamaya çalışacaktır.

Katılımcılar her görüşmede önce ayrıntılı bir şekilde bilgilendirilmiş, katılımcılara çalışmanın amacı açıkça ortaya konulmuş ve katılımcıların onayları alınmıştır. Bütün görüşmeler veri kaybını önleme açısından ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve çalışma boyunca sahadaki gözlemler önemli bir veri kaynağı olarak görüldüğü için not edilmiştir. Her katılımcının anlatısı kendi içinde hikâye oluşturacak şekilde bir bütün olarak düşünülmüş ve bu yüzden çocukluğu, madde ile tanışma hikâyesi, aile içi ve annesi ile olan ilişkileri ve arka plan bilgisi göz ardı edilmeden ele alınmıştır. Bu hikâyelerdeki ortak anlamlar, benzerlikler ve farklılıklar tespit edilerek kodlamalar yapılmış ve daha sonra bunlar kategorize edilerek temalar oluşturulmuştur. Temalarda yer alan alıntılar, anlam kaybını önlemek ve katılımcıların kendi anlam dünyasını yansıtmaları açısından bire bir verilmeye çalışılmıştır. Her katılımcının kimliğini anonimleştirmek ve ayırmak için numaralandırılarak kodlanmıştır (K1, K2 gibi). Katılımcıların konuşmaları kendi üslup ve ifadelerini yansıtmaları açısından birebir alıntılanmaya özen gösterilmiştir.

Bulgular

Örneklem grubumuza ilişkin demografik veriler incelendiğinde, bu kişilerin bölgeye daha çok Antalya dışından geldikleri, sosyoekonomik düzeylerinin düşük olduğu, kentin belli bölgelerinde yaşadıkları ve gençlerden oluştuğu görülmektedir. Genel olarak kentsel ayrışma bağlamında Antalya'da madde ve suça ilişkin sorunlarla damgalanan mahallelerde veya ona yakın yerlerde yaşamaktadırlar. Katılımcılar, genç olmalarına rağmen eğitim düzeyi düşük, daha çok madde kullanım bozukluğu ve ona ilişkin suçlardan dolayı denetimli serbestlikte yükümlülükleri bulunan bireylerden oluşmaktadır.

Katılımcıların Demografik Özellikleri	
	Sayı (%)
Yaş	
18-29	31 (48,4)
30-39	22 (34,4)
40-49	9 (14,1)
50-59	1 (1,6)
60-69	1 (1,6)
Medeni durum/ilişki durumu	
Bekâr	30 (46,9)
İlişkisi var	4 (6,3)
Evlî veya birlikte yaşamakta	23 (35,9)
Boşanmış	2 (3,1)
İkinci evliliği	5 (7,8)
Eğitim	
İlkokul	27 (42,2)

Ortaokul (ilk öğretim)	17 (26,6)
Lise	13 (20,3)
Üniversite	7 (10,9)
Çalışma durumu	
Tam zamanlı veya esnek çalışan	29 (45,3)
Kendi işini yapan	24 (37,5)
İşsiz	8 (12,5)
Öğrenci	3 (4,7)
Madde ile tanışma yaşı	
15 yaşından önce	13 (20,3)
15-18	18 (28,1)
19-25	17 (26,6)
26-32	1 (1,6)
33+	7 (10,9)
Belirtmeyen	8 (12,5)
Çocuk sayısı	
Yok (hiç evlenmeyen)	34 (53,1)
Yok (evli veya boşanmış)	4 (6,3)
1-2	17 (26,6)
3+	9 (14,1)
Geldiği Şehir/Nereli	
Antalya	24 (37,5))
Antalya Dışından	40 (62,5)
Toplam	64 (100,0)

Örnekleme grubunun daha çok Antalya'ya göç etmiş bireylerden oluşması farklı kültürel özelliklerine ve aile yapılarına ilişkin veri elde etme şansı da sunmaktadır. Her ne kadar bu farklılık belli spesifik temalarda kendini gösterse de genel olarak ortak kültürel ve sınıfsal konumu paylaşımlarından dolayı benzer yaşam öykülerine, kırılmalara, sorunlara ve deneyimlere sahip oldukları söylenebilir. Özellikle maddeye başlama hikâyeleri bu bağlamda dikkate değer şekilde ortak paydayı oluşturmaktadır. Aile ve arkadaş çevresinin etkisinin bağımlılığa giden süreçte zemin hazırladığı, bütün anlatılarda yer edinmiştir. Her hikâyenin kendi içinde biricik olduğu göz ardı edilmeden değerlendirilmiş ve ortak üç tema altında veriler kategorize edilmiştir. Bu temelde bağımlılığa giden süreçte aile rolünü vurgulayan anlatılar, *“aile içi ilişkilere yönelik anlatılar ve bağımlılık deneyimi”* temasında, anneliğe ve bağımlılık sürecinde annenin rolüne vurgu yapan anlatılar *“aile ve annenin sorunsallaştırılan konumu”* temasında ve son olarak anneden beklentilerin neler olduğu, bağımlılıkla baş etme ve gündelik hayatı organize etme biçiminde annenin rolüne yapılan vurgular ise *“yaşamı yeniden tesis etme çabası ve annenin rolü”* başlıklı temada tartışılmıştır.

Aile İçi İlişkilere Yönelik Anlatılar ve Bağımlılık Deneyimi

Bağımlılığa giden süreç çok karmaşık olmakla birlikte en çok vurgulanan nedenler; aile içi ilişkilerdeki kırılmalara, çatışmalar ve ailenin içinde bulunduğu sosyal kültürel ve ekonomik koşullardır. Ebeveynliğin ve özellikle anneliğin kurumsallaştığı en temel toplumsal oluşumlardan biri olan aile, bireyin madde ile olan ilişkisi, bağımlılık sürecindeki deneyimleri ve bağımlılıkla baş etme yöntemleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Her bireyin hayat hikâyesinin arka planında farklı özellikler ve anlatılar yer alsa da bir bütün olarak hikâyeler değerlendirildiğinde aile, ebeveynlik ilişkileri, arkadaş çevresi ve mekânsal yatkınlıklar temelinde bireylerin benzer deneyimlere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle aileye ilişkin vurguları çözümlenmek annelik

üzerinden kimliği inşa edilen kadınların bu süreçteki rollerini, ilişki biçimlerini ve ondan beklentileri anlamak açısından önemlidir. Sosyolojik bir temelde irdelendiğinde ailenin yaşadığı mekân ve bu mekânın madde ile olan mesafesi, ebeveynlerin suç ve bağımlılık geçmişi, aile içi ilişkilerdeki sorunlar, çatışmalar, dayanışma örüntüleri, annenin ilişki geliştirme biçimi, ilgisizlik, sevgisizlik ve duygusal destek durumu, parçalanmış ve üvey ailelerin varlığı katılımcıların madde ile ilişkisi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Sorunun kaynağı ve özellikle bağımlılık sürecine etki eden faktörler derinlemesine irdelendiğinde aileye ilişkin vurgular belirgin bir şekilde ön plana çıkmaktadır.

Valla aileye bakıyor bu. Başı boşluk gibi bir şey o da (K2, 18 yaş, Ortaokul terk, Bekâr, Sanayide çırak).

Aile etkisi kesinlikle ve kesinlikle hani aileden dolayı... (K21, 29 yaş, Lise, Bekâr, Tezgâhtar).

Nasıl satmaya başladık on bir yaşlarında falan ailemle küs olmaya başladım artık kendimi geliştireyordum...(K11, 32 yaş, Lise terk, evli, Turizmde çalışıyor).

...Ne bileyim hani hocam değişik bir şey bizim aile değişik bir aile yalan dünyaya yalan çocuk (K15, 20 yaş, Açık lise devam, Bekâr, İşsiz).

Ailemin geliri iyi olsaydı belki çok farklı bir insan da olabilirdim. Belki bugün bu konumda değil de belki insanlara sizin konumunuzda da olabilirdim belki okusaydım, eğitim görseydim, imkânlar olsaydı, çünkü ben on yedi yaşıma kadar mesela on altı on yedi yaşıma kadar ben uyuşturucu, sigara, alkol hiçbir şey içmedim. Hayat bizi kötü yönlere sürükledi, dışarda yaşamak, anne yok, baba yok, ağabey yok, bir şey yok aç kalmak, aç kaldığın zaman her şeyi yaparsın, sen aç kalsan ne yaparsın hocam? (K7, 35 yaş, Bekâr, Ortaokul, Garson).

Aile içi ilişkilerdeki kırılmalara, çatışmalara, ilgisizliğe ve baskıya vurgu yapan çok sayıda katılımcı mevcut olup özellikle çocukluk hikâyelerinden başlayarak ebeveynleri ile ilişkilerini sorunsallaştırmaktaydılar. Bu temelde maddeye yönelten nedenler derinlemesine irdelendiğinde aile içi sorunlar, ailenin madde geçmişi ve sosyal çevrenin etkisi katılımcıların neredeyse tümünün ortak paydasını oluşturmaktaydı. Her bir katılımcının maddeye başlama hikâyesini rasyonelize etme çabası içine girdiğini de belirtmek gerekir. Yaşadıkları kötü deneyimler, toplumsal sancılar, anne ve baba ile kurulan kırılmalı ilişkiler, yalnızlığın ve boşluğun yaralarını sarma çabası katılımcıların maddeye ilişkin deneyimlerini belirlemektedir.

Aile içi hikâyelerin derinine inildiğinde hem anne hem de babayla olan ilişkilerin kırılmalılığı belirgin bir şekilde açığa çıkmaktadır. Babanın konumu şiddet, baskı, terk etme veya aileye yeterince sahip çıkmama üzerinden sorunsallaştırılırken, annenin ise aşırı ilgi veya ilgisizlik, sevgi şefkat ve bakım kimliği üzerinden sorunsallaştırılmaktaydı. Baba daha çok sorunun kaynağı olarak kodlanırken, anne ise sorunun taşıyıcısı olarak görülmekteydi. Katılımcıların eğitim seviyesi, aile yapıları, ekonomik sermayeleri göz önünde buldurulduğunda hassas, kırılmalı ve dezavantajlı bir gurubu temsil ettiği söylenebilir. Bu durum neden sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiğinde daha çok belli alt kültür içinde sosyalleşme, sürekli madde ile yakın temasta olma, madde geçmişi ve öyküsü olan aile bireylerine sahip olma, toplumsal dezavantajlılığı farklı boyutları ile deneyimleme, ontolojik sorgulama gibi birtakım sorunların varlığına ve bağımlılığa giden sürece zemin hazırladığı söylenebilir. Aynı zamanda madde kullanım bozukluğunun gelişmesi ile birlikte aile ve sosyal ilişkilerin bozulması, ebeveynler ile bağların çözülmesi, üretkenliğin yitirilmesi ve sosyal dışlanma gibi belli bir döngüsel sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

Bir dönüm noktası yaşadım ondan sonra 1-1h dersleri de dinlemedim okula da gitmedim.

Aile içinde sorunlar. Yani ailem daha iyi yardımcı olabilirdi hani yanımda olabilirlerdi daha çok ilgilenibilirdi (K5, 18 Yaş, Lise terk, Bekâr, İşsiz).

On bir yaşında başladım hocam ondan sonra esrarla tanıştık hocam hepsi kademe kademe geldi en son zaten eroine düştüm son noktaydı hocam artık bittim. Yani kötü durumlara gelmeye başladım artık sokaklarda yaşamaya başladım evimi barkımı ailemi herkesi unuttum kendimi unuttum ben kendimi tanıyamaz hâle geldim...(K26, 26 Yaş, Lise terk, Evli, Fabrika işçisi).

Aile içi bağımlılık öyküsünün olması veya madde kullanımına tanıklık etme, bireylerin madde ile olan ilişkisini, mesafesini ve ilgisini belirleyebilmektedir. Maddeye olan yatkınlık kültürel yatkınlığının bir sonucu olabildiği gibi döngüyü sürdüren bir nedene de dönüşmektedir. Nitekim katılımcıların yaşam öykülerinde aile içi sorunlara ilişkin anlatılarında aile üyelerinin de bağımlılık geçmişi dikkat çekici bir şekilde vurgulanmaktaydı. Özellikle ailenin erkek üyelerinin bağımlılık sorunu yaşaması, kadınları sorunlarla tek başına mücadele etmesine de neden olmaktadır.

Şunun olması lazım; ilk önce iş ailede bitiyor... çaktırmadan gelir ağzımı koklardı. Hiç çaktırmazdı. Ben uyanırken anneme derdim; bir şey içmiyorum anne yani rahat ol derdim. Birincisi aile kontrolü ikincisi insanın ailesindeki huzuru (K1, 38 yaş, İlkokul, Evli, Sanayide tamirci).

Üzülüyor ağlıyor her gün ağlıyor her gün odaya giriyor ağlıyor kendi kendine gözleri şişiyor ne bileyim yapma oğlum diyor (K15, 20 yaş, Açık lise devam, Bekâr, İşsiz).

Erkek katılımcıların bağımlılığa ilişkin sorunları ifade ederken, ailenin diğer kadınlarının, eşlerinin ve annelerinin sadece sorunu yöneten tarafta olduğu sorunun kendisi olamayacağı vurgusu toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından önemlidir. Nitekim “kadına yakışmaz”, “haşa olamaz”, “anne dediğin...”, “erkek adam”, “bayanlara narinlik yakışıyor”, “anneye yakışmaz” vurguları ile bağımlılığın toplumsal cinsiyetlendirilmiş yönünün göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Denetimde yükümlü olan yaklaşık 1300 kişi içinde çoğunluğunun erkeklerden oluşması, daha çok madde kullanımına ve ona ilişkin suçlardan yükümlü olmaları suçun erkekleşen doğasını bize hatırlatmaktadır.

Yok bizimkilerde öyle bir sıkıntı yok yani aşı eksik olmasın evi var çocuklar okuyor daha ne istesin (K19, 31 yaş, Ortaokul terk, Evli, Pazarcı).

Denemesine, denemesine sorun olmaz ama hani kadının ama bir kadının içmesi bana göre yanlış tabii erkeğin de içmesi yanlış da... Ben içiyorum ama ailem içmiyor annem, karım içmiyor” (K57, 24 yaş, Açık Lise devam, Evli, Pazarcı).

Eşim sigara dahi içmez, alkolü bırak sigara dahi içmez, içmiyor... Bir erkekle bir bayanın gücü bir olamaz yani ya 7 yaşındaki bir çocuğun gücü bir bayanınkinden fazladır (K64, 44 yaş, İlkokul, Evli, Seracı).

Bayanlara böyle narinlik yakışıyor uyuşturucu nedir bayan için... Ben hayatımda dedim ya bayanlara narinlik yakışıyor doğru bulmuyorum” (K33, 25 yaş, Bekâr, Üniversite öğrencisi).

Erkeğim derim, ben de evde ekmeği getiriyorum derim sen de evde oturuyosun derim ee kadının eline böyle şeyler yakışmaz (K6, 36 yaş, İlkokul, 2. Evliliği, Galerici).

Uyuşturucu madde kullanan ve buna ilişkin birçok suça bulaşmış erkek katılımcıların madde kullanımının kadınlarla yakışmadığını ifade etmesi annelik kimliğini ve ona ilişkin toplumsal

yargıları içselleştirme biçimi ile yakından ilişkilidir. Erkeklerin söylemleri ataerkil değerlerin yarattığı dilsel kodların etkisi altında inşa edilmekte, suçla bulaşmak, suç işlemek ve madde bağımlılığı eril bir değer olarak sunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet ideolojisinin içkin olan ve kadınlık kimliğini tanımlayan temel dinamiklerin narinlik, naiflik, düzen, sevgi ve şefkat üzerinden tanımlanması kadınların konumunu da sorunsallaştırmaktadır. Katılımcılar sadece madde ile kadınlar arasına keskin bir mesafe koymamakta aynı zamanda ailenin diğer kadın üyelerinin (eş/anne, kız kardeş, yeğen vurgusu ön planda) gece dışarı çıkmasına, tek başına gezmesine, kendine ait sosyal alanlar yaratmasına ve çalışma yaşamına katılmasına karşı tavır sergilemektedir. Bu durum kadını sorun çıkaran değil, sorunu çözen tarafta konumlandırılmasına neden olmakta ve aile içi ilişkilerin de kadın üzerinden tanımlanmasına yol açmaktadır. Katılımcıların kırılğan aile ilişkilerine madde bağımlılığı eklenmesi kadınların zaten geniş olan sorumluluk alanını daha da artırmaktadır.

Gidemezler bizim ailemizde öyle bir şey yok. Bizde genel bir kanundur yani kolay kolay gidemez zaten gece çıkmaz zaten yeğenlerimin hepsi de ee şeyleri farklı yani benim şimdi buradaki bir bara göndersem gitmezler...” (K12, 45 yaş, İlkokul, Bekâr, Galerici).

Bizde çalışma yok. Kendi isteğiyle bizde bayan çalışmaz olmaz yani mümkün değil (K37, 24 yaş, Lise terk, İmam Nikâhlı, Mağazacı).

...bizimkilerde öyle bir sıkıntı yok yani aşı eksik olmasın evi var çocuklar okuyor daha ne istesin (K19, 31 yaş, Ortaokul terk, Evli, Pazarcı).

Buna benzer birçok anlatı aile içinde kadının konumunu sorunsallaştırdığı gibi sorunun hem öznesi hem nesnesi hâline de getirmektedir. Bağımlı olan, tüm enerjisini ve çabasını maddenin teminine harcayan bir eşe ya da çocuğa sahip olmanın yarattığı sorunların yükünü taşımak, yalnız veya sürekli iz sürmek zorunda kalmak, ev içi alanın dışında bir yaşam kuramama bu konunun yarattığı çelişkilerden bazılarıdır.

Sorunun Kaynağı Olarak Anne

Katılımcıların aile ve ebeveynlik ilişkilerine dair anlatılarında belirgin bir şekilde annelik vurgusu, özlemi veya annenin eksiliği yer almaktadır. Örseleyen, kimi zaman şiddet uygulayan veya rol modeli olan bir babalık vurgusu söz konusu iken, anneliğe ilişkin vurgular daha çok duygusal boşluk, ilgi veya destek niteliğinde ön plana çıkmaktadır. Anneliğin, sevgi, şefkat ve özveri ile özdeş tutulması ve bu beklentilerin karşılanmaması çocuklarda bir hayal kırıklığı yaratarak, deneyimlerinin bunun üzerinden şekillenmesine neden olmaktadır. “Yalnızlık”, “hayal kırıklığı”, “terk edilmişlik”, “yok sayılma”, veya “sevilmeme” üzerinden kurulan söylemlerin daha çok annelik vurgusu ile yapılması bunun önemli göstergesidir. Hikâyelerini anlatırken “iyi bir annem olsaydı”, “annem sevseydi,” “annem yanımda dursaydı” gibi vurgular ön plana çıkmakta, madde ile tanışma süreci, sonrası ve bırakma konusunda bu vurgular devam etmektedir.

Annem olsa içmezdim. Çocuğum olsa öyle rahat bırakmam babaannem baktı bana. Anne sevgi göstermeli. Elinden geldiğince yakın olmalı. Ben olsam sahip çıkarım ona (K2, 18 yaş, Ortaokul terk, Bekâr, Sanayide çırak).

Ebeveynleri boşanan ve arkadaşının yanında kalan katılımcı, ailenin yokluğu üzerinden söylemini kurarken, bir yandan özlem duygusu, öte yandan annesizliğin yarattığı derin boşluk üzerinden hikâyesini anlatmaktaydı. Benzer şekilde çalışma içinde babaannesi/anneannesi tarafından büyütülen katılımcıların varlığı dikkate değer sayıdaydı. Aynı zamanda denetime gelen babaların çocuklarına babaanne-anneanne bakım vermekte ve genellikle birlikte yaşamaktaydı.

Ya yedi ya şu anda bende değil babaannesinde kalıyor. Okula daha yakın orası ee zaten çocuğun velayeti bende hep annem baktı. Yani ben ya çalışacaktım ya çocuğa bakacaktım, bakacak durumum yoktu o an. Bir tarafı eksik değil anne tarafı eksik olunca bunu benim yapmam lazım ben veya babaannesinin yapması lazım (K4, 40 yaş, ilkokul, 2. Evliliği, Serbest meslek).

Çocuk şeydi anneannede kaldı. Yani çünkü o da eroin peşinde gezmekten çocuğuna bakamadı, o da eroine düştü (K10, 40 yaş, Boşanmış, İlköğretim, DJ.)

Chodorow'un vurguladığı gibi "kadınlar annelik yapar". Birçok toplumda kadınlar sadece biyolojik olarak annelik yapmaz aynı zamanda bebek ve çocuk bakımında birinci sorumluluğu üstlenen ve erkeklerden daha fazla zaman harcayan taraftır. Biyolojik annenin yokluğunda ise başka kadın bu sorumlulukları üstlenmekte, baba çocuğa vakit ayırsa bile çok nadiren ana ebeveyn olarak görev, rol ve sorumluluk almaktadır (Chodorow 2021). Böylelikle biyolojik olsa da olmasa da kadınların anneliği ve bakım verme rolü kuşaklar boyu devam etmektedir. Özellikle bu durum herhangi bir sorunun varlığında derinleşerek kendini yeniden üretir. Kadınlardan sorunu üreten değil çözen tarafta olmaları ve her koşulda fedakârlık yapmaları beklenir. Nitekim örneklem grubu içinde parçalanmış aileler ve yeniden evliliklerin varlığı da dikkate değer bir şekilde yer almakta ve bağımlılıkla birlikte çocuğun bakımına ilişkin sorunlar derinleşmektedir. Eşine ilişkin sorunları anlatan ya da bağımlı bir eşe sahip olan erkek katılımcılar, söylemlerini daha çok anneliğe vurgu yaparak kurmaktaydı. "O sonuçta anne", "anne ile baba bir mi", "çocuğuna sahip çıkmadı", "annesi olsa böyle olmazdı", "anne böyle yapar mı", "anne dediğin sever" gibi pek çok söylem annelik kimliği merkeze konularak üretilmekteydi. Öte yandan aile içi sorunları çözen genelde bir başka anneydi. Büyük anneleri tarafından büyütülen katılımcılara ek olarak çocuklarına anneleri tarafından bakım veren katılımcıların varlığı bu bağlamda dikkate değerdi.

Başka birisi varmış ondan da kopamadı ben onu da affetmeye göz... iki tane çocuğum var ondan benim bir tek kızım bende oğlumu da ablama verdim evlatlık olarak. Ya ne oldu işte ...'ın sıkıntıları vardı ben de fazla gidip gelmemeye başladım bu çocuk kızımı çocuklarımı ailem büyüttü zaten sekiz aylıkken kızımı verdim anneme. Bir, bir buçuk yaşındayken oğlumu verdim siz büyütün diye, biz arada gidiyorduk görüyorduk sadece çocukları sürekli telefonla konuşuyorduk o kadar, ... zaten epilepsiydi (K22, 38 yaş, lise terek; Boşanma sürecinde, Elektrikçi).

Söz konusu anlatı da başka bir annenin çocuk bakımını, sorumluluğunu üstlenerek ebeveynlik yaptığını göstermektedir. Baba sembolik temelde var olsa da ebeveynlik görevini yerine getirmekte yetersiz kalmakta ve bütün hikâyesini annenin yokluğu üzerinden temellendirmektedir. Kendi konumunu ve çocuklarıyla ilişkisini rasyonalize edecek gerekçeleri annenin görevleri üzerinden kurmaktadır.

Anlatıların çoğunda maddeye başlama hikâyesinde aile sorunun kaynağı olarak gösterilirken, anne ile kurulan/kurulmayan ilişki vurgusu da belirgin şekilde öne çıkmaktadır. "Biz de dünyaya geleceğimize bir taş geleydik daha iyiydi bir taş doğuraydı anamız (K15, 20 yaş, Açık lise devam, Bekâr, İşsiz)". Dezavantajlılığın, çaresizliğin ve zaman zaman örselenmenin yarattığı isyanda anneye ilişkin söylem belirginleşmekte ve bu dünyadaki varlık nedenlerinden anne sorumlu tutulmaktadır. Söz konusu erkek katılımcı hayat hikâyesini hem annenin varlığı hem de yokluğu üzerinden temellendirmektedir: "Anne var ama yok", "baba var ama bizi istemiyor". Hikâyenin arka planında annenin ve üvey babanın sorunun kaynağı olarak gösterildiği de görülmektedir. Diğer taraftan da annenin davranışlarına, rollerine ve sorumluluklarına vurgu yapan anlatılarda aşırı denetim ya da aşırı ilgisizlik sorunsallaştırılmaktadır.

Beni evden attı annem ya. Bana izin vermiyordu kısıtlıyordu beni. Yani çıkma dışarı falan. Eve git gel, evden okula okuldan eve diyordu. Özgürlüğümü kısıtlıyordu yani. Benim

düşüncem iyi değildi abla işte dediğim gibi beni sevdiğinden olabilir ama ne bileyim. SEVGİ İSTERDİM (K2, 18 yaş, Ortaokul terk, Bekâr, Sanayide çırak).

Bizim üç kardeşimiz üçümüzde de o var yani öpmeyin sarılmayın uzaktan sevin. ...Yani ilgileniyordu ama sonuçta bir mesafe olduğunu biz bile yani altı yedi yaşındaydım ben yani sonuçta bir mesafe olduğunu sapabiliyordum yani... Yani kadıncağız haklı... (K10, 40 yaş, Boşanmış, İlköğretim, DJ).

Biz evlendikten sonra annesi saldı bu çocuğu hani onu kul olarak kullandı, e çocuk bir oraya bir buraya bir benim yanımda bir annemin orası... (K3, 45 yaş İlkokul, 2. Evliliği, Şoför).

Sen diyordu bunlar tabii on beş sene önce, esrar içiyorsun sen pis insansın sen şöylesin, diyordu, annemi tabii dolduruyorlar mahalledekiler... (K7, 35 yaş, Bekâr, İlköğretim, Garson).

Anneler çocukla olan ilişkide sorunu yöneten veya kontrol eden bir konumda tanımlanmakta, bu durum bir yandan anlatılarda destek olma, sırdaşlık veya krizi yönetme şeklinde ifade edilirken, diğer taraftan aşırı baskılayıcı, özgürlüğü kısıtlayıcı ve denetleyici bir tutum olarak nitelendirilmektedir. Çocukların bakımının ve sorumluluğunun annede olması onları birçok sorunla tek başına mücadele etmesini beraberinde getirmektedir. AÇEV (2016) tarafından yapılan “Türkiye’de Babalığı Anlamak” araştırması, çocukların bakımından annelerin sorumlu olduğunu, babalar çocuk bakımı ve gelişimi sürecinde rol alsalar da anneleri birincil ebeveyn olarak (%91) gördüğünü ortaya koymaktadır. 0-10 yaş arası çocuğu olan 3236 baba ile anket, 40 baba ile yüz yüze derinlemesine görüşme verileri, babaların çocukların bakımını üstlenmek istemediklerini ve eğitiminde etkin rol almadıklarını, çocukları ile ilgili kararları annelere bıraktıklarını ve bireysel olarak sorumluluğu üstlenmediklerini ortaya koymaktadır. Tek başına sorumluluk alan annelerin bağımlılık gibi makro bir sorunla mücadele etmesi ve çözüm üretmesi oldukça zorlaşmaktadır. Sorunsallaştırılan annelik kimliği, sorunun kaynağı olabileceği gibi ilgili sorunu yöneten/yönetemeyen yerde de konumlandırılmaktadır.

Yaşamı Yeniden Tesis Etme Çabası ve Annenin Rolü

Katılımcılar hikâyelerini kurarken bağımlılığa giden süreç üzerinde yoğunlaşmakta, özellikle kendi pratiklerinin, yaşam tarzının, seçimlerinin arkasında yatan toplumsal ve bireysel sorunlara işaret etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi katılımcıları maddeye yönelten nedenler arasında aile ve arkadaş çevresi ilk sırada yer almakta ve dolayısıyla çözüme ilişkin de bu faktörler vurgulanmaktadır. En temel stratejilerden biri arkadaş ortamını değiştirmek ve tüm iletişim kanallarını keserek maddeyi hatırlatan etkenlerden uzak durmaktır. Bunun yanı sıra ebeveynlerinin destekleri ve anneleri ile girdikleri sırdaşlık ilişkileri önemlidir. Bağımlılığın gelişmesi ile birlikte krizi ve süreci yöneten daha çok sorunları kendi yöntem ve taktikleri ile çözmeye çalışanlar genelde annelerdir.

Ailemden bir tek annem biliyor onun dışında kimse bilmiyor. Şey annem öğrendiği zaman biraz üzüldü benden beklemiyordu ama daha sonrasında da durumun ciddiyetinin farkında olduğumu görünce şey yapmadı destek oldu hatta bu sabah buraya gelirken uyandırdı falan hadi kalk denetime git onunla biz şey gibiyiz arkadaş gibiyiz daha çok annemle bayağı çocuk oğul ilişkisinden ziyade aynı ortamda yetişen iki dost arkadaş gibiyiz birbirimize karşı... (K17, 24 yaş, Üniversite, bekâr, Antrenör).

Annem biliyor...Valla her gün duayla evden çıkıyorum abla onun duasıyla belki de ayaktayım (K23, 24 Yaş, Ortaokul terk, Bekâr, İnşaat İşçisi).

Sıkıldığımda terasa çıkıp içiyordum onu gördüler bir kere. Annem herhangi bir şey

söylemedi. Yani sadece bunu gördüğünü bana söyledi (K32, 34 yaş, Üniversite, Bekâr, Organizatör).

Hayır babam o zaman da bilmiyordu annem o zaman biliyordu, annem zaten annem sebep oldu benim bırakmama. ... hükümet gibi kadındır ... (K37, 27 yaş, Lise terk, İmam Nikâhlı, Mağazacı).

Anneler, formel destek ve tedavi hizmetine erişiminde sorun yaşamakta; kontrol, kısıtlama, sınırlama hatta evde kapalı tutma gibi kendi taktik ve stratejileri ile çözüm geliştirmeye çalışmaktadır. Anlatılar annelerin ikna, duygusal baskı ya da sosyal çevresini değiştirerek çocuklarını tedavi etmeye ve maddeden uzaklaştırmaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Tek başına mücadele etmenin yarattığı çaresizlik, çocuğunu koruma ve aileyi bir arada tutma çabası, zaman zaman bu taktiklerin ve tutumların sert bir niteliğe bürünmesine neden olmaktadır.

On bir yaşında işte on iki on üç yaşında hap falan onlara takıldım. Yani annem şey yaptı fark etti etmez mi aile nasıl fark etmez. Şimdi beni evde tutmaya çalışıyor ben kaçıyorum bir hafta iki hafta eve gelmiyorum o yaşlarda ...Valla çok öyle benim ailem sonradan düzeldiler annem artık şimdi narkotik gibi yemin ediyorum benden her şeyi daha iyi biliyor. Annem benim sayemde her şeyi internetten öğrendi biliyor. Hemen mesela evde yakalıyor ya rengine bakıyor hemen internete giriyor yazıyor bakıyor bu ne. Araştırıyor okuyor. Benim sayemde her şeyi öğrendi. Yani artık ne bileyim hocam böyle oldu annem de her şeyi öğrendi farkında yani her şeyin baksın bir kere görsün sana der bu bu (K26, 26 yaş, Lise terk, Bekâr, Fabrika işçisi).

Çok dayaklar yedim, evden bırakmıyorlardı, annem elimi ayağımı bağlıyordu bırakmıyordu, odaya kilitliyorlardı yani ama baş edemediler yani aynen baş edemediler (K10, 40 yaş, İlköğretim, Boşanmış, Bekâr, DJ).

Ailem feryat etti ya hocam en sonunda annem... bıraktım... (K50, 26 Yaş, Açık Lise devam, Bekâr, İşsiz).

Annem de hatta çok üzülürdü özellikle benim annemin gözümün önünde ağlaması beni bundan geri çekti (K42, 28 yaş, Meslek Yüksek Okulu, Havalimanında operasyon görevlisi).

Aile içinde anneleri ile daha yakın ilişki geliştiren katılımcıların madde ile arasına mesafe koyma çabalarını annelerini destekleri veya duygusal tepkileri üzerinden gerekçelendirilerek yaptıkları gözlenmiştir. Annelerin zaman zaman uyuşturucunun kaynağının izini sürdüğü hatta çocuğunu korumanın yollarından biri olarak “torbacı” olarak adlandırılan uyuşturucuyu temin eden kişi ve gruplarla mücadele ettiği görülmektedir.

Özellikle annem çok uğraştı torbacılarla... Telefon açtılar, tehdit ettiler, para teklif ettiler şeyini geri al diye, ifadeni geri al diye. Ama işte o anki kafayla ben olsaydım tabii parayı alıp ifademi geri alırdım ama annem çok mani oldu (K44, 36 yaş, Lise, Bekar, Oyuncak Toptancısı).

On beş yaşında da bonzai denilen illetle tanıştım içiyordum sokaklarda bayılıyordum beni hastanenin önüne bırakıyorlardı öldü diye mesela. Ya tanyandır çevredeki insanlar, parklarda bayılıyordum annem geliyordu ağlaya ağlaya beni alıp götürüyordu parklardan eve... Böyle hayatlar yaşadık yani hocam (K26, 26 yaş, Lise terk, Evli, Fabrika işçisi.)

Annenin ilgisi ve sevgisi sorunu çözmede merkezi bir unsur olarak sunulmuştur. Nitekim annenin sevgisine ve ilgisine yapılan vurgu bir üst temada vurgulanmasına rağmen sorunun

çözümüne ilişkin anlatılarda da ön plana çıkmaktadır. Bir yandan sorunsallaştırılan bir ebeveyn olarak anne, öte yandan sorunu çözmeye çalışan veya çözümün öznesi olarak sunulan anne betimlemesi karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynleri boşanmış olan ve başka bir aile büyüğü tarafından büyütülmüş olan katılımcının, “*ben olsam sahip çıkarım ona*” ifadesi önemli bir duygusal ve sosyal krizin göstergesidir: “*Çocuğum olsa öyle rahat bırakmam babaannem baktı bana. Sevgi göstermeli. Elinden geldiğince yakın olmalı. Ben olsam Sahip çıkarım ona*” (E2, 18 yaş, Ortaokul terk, Bekar, Saniyede çirak).

Çıkışta, onunla ilgilen ara sıra git hocalarıyla konuş bu çocuk geliyor mu okula gidiyor mu sen o zaman o çocuğun nereye gittiğini öğrenirsin ama sen o çocuğu süistimal ettiğin zaman o çocuk bir gider belki sen takip etsen bir de yakalarsın onu, önlersin ama sen takip etmediğin zaman...(K7, 35 yaş, İlköğretim, Bekâr, Garson).

Valla ben anladığım kadarıyla çok iyi takip etmek lazım bu da bunu da en iyi kız çocuklarını takip etmek için annesinin işi yani kız çocukları babadan mutlaka bi şeyler saklıyo hemcins olması gerekir diye düşünüyorum ya erkek çocuğu olduğu zaman atıyorum babalar daha iyi ilgilenebilir belki ee annesinden... (K4, 40 yaş, İlkokul, 2. Evliliği, Serbest meslek).

Katılımcıların bir kısmı sırdaşlık ilişkisi üzerinden anne ile bağ kurmakta ve gündelik yaşamını sekteye uğratmamak adına madde bağımlılığına ilişkin süreci onlarla paylaşmaktadır. Bazı katılımcıların ise bunu anneden gizleme eğilimi içine girdikleri görülmektedir. Özellikle annenin aile içinde duygusal yükü taşıyan olarak kodlanması ve bunun üzerinden kimliklerinin inşa edilmesi, çocuğun anneyi konumlandırma şekline de etki etmektedir. Nitekim katılımcılar, anneleri ile bağlarını yitirme korkusuyla, annelerinin sevgisini esirgeyeceği düşüncesi veya zaten aile içindeki çatışmalı ilişkilerin daha da kırılğan olacağı endişesi ile bağımlılık sorununu ve denetimli serbestlikte yükümlü olduklarını saklayarak çözüm geliştirmektedir.

Ben anneme söyler miyim zaten anneme söylesem ben de evde yemek vermez, ölsün der ya gebersin der, o kadar yani o kadar hiç verme vermeyin der vereni gider döver o yemeği döker ya en azından (K34, 37 yaş, Lise, Bekâr, Satış Sorumlusu).

Şimdi altmış yaşındaki altmış beş yaşındaki bir ee kadın için hani şekeri var tansiyonu var bazı şeyler sizin yaptığınız bir program sonuçta bu güzel bir şey aslında hani siz faydalı bir şey yapıyorsunuz ama bunu karşı tarafa aktaramazsınız bunu aktarımında çünkü o donanıma sahip olmak bunu...(K30, 37 Yaş, Üniversite, Bekâr, Turizmci).

Öldürür beni sen ne diyorsun hadi hakkını helal etmez annem bir yakalasa sütünü helal etmez valla (K54, 22 yaş, Lise, Bekâr, Taksici).

Ya benim ailem birazcık annem ufak yaşta evlenmiş hani ne bileyim birazcık eski kafalılar cahiller diyelim hocam açıkçası (K26, 26 yaş, Lise terk, Evli, Fabrika işçisi).

Bağımlılık bireyin veya ailenin tek başına çözebileceği bir sorun olmayıp, çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla formel destek ağlarına, tedavi ve koruyucu hizmetlere ihtiyaç olduğunu da vurgulamak gerekir. Aynı zamanda katılımcıların sahip olduğu sosyoekonomik düzey (eğitim düzeyi düşüklüğü, ekonomik sermayenin yetersizliği, kentın dezavantajlı bölgelerinde yaşama, çok kardeşe veya çocuğa sahip olma, parçalanmış aile hikâyeleri) madde bağımlılığı dışında pek çok sorunla da mücadele etmek zorunda olduklarını göstermektedir. Bu durum zaten dezavantajlı olan kadının/annenın konumunu da daha dezavantajlı kılmaktadır. Katılımcıların “kadıncağız haklı”, “ne yapısın”, “zaten oda çok şiddet gördü”, “cahil ne yapısın”, “onu da anlıyorum”, “çok küçük evlenmiş”, “kadın hangi birimize baksın”, “o da bir şey

yaşamamış”, “sevmeye zamanı olmazdı” gibi söylemleri annelerinin toplumsal konumuna ilişkin geniş veriler bize sunarken, öte yandan bağımlılık gibi çok önemli ve çok boyutlu bir sorunu kadınların/annelerin tek başına aşamayacağını da göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal sorunu deneyimleyen anlam dünyasından yola çıkan bu çalışma, kadınların anne veya bakım veren kimliklerinin, buna bağlı oluşan toplumsal beklentilerin ve içselleştirilmiş algıların neler olduğunu anlamaya çalışmıştır. Kadının aile ilişkileri ve ev miti üzerinden kimliğinin tanımlanması, beklentilerin, rollerinin ve iş bölümünün buna yönelik kurulması, çocuklara ilişkin ortaya çıkan/çıkacak sorunların da baş aktörü olarak görülmesine neden olmaktadır. Nitekim uyuşturucu bağımlılığı gibi suçla ilişkili çok önemli bir sosyal sorunda annenin nasıl konumlandırıldığı önemlidir. Çünkü toplumsal yeniden üretimin baş aktörü olarak görülen kadınlar, çocukların ihtiyaç duyduğu bakımın, desteğin ve ilginin sağlanmasından, “makbul” bireylerin yetiştirilmesinden sorumlu tutulmaktadır. Bağımlılık ve suç söz konusu olduğunda, beklentilerin, algıların ve sorunsallaştırılan alanların neler olduğuna bakıldığında ailenin önemli bir yerde konumlandığı görülmektedir. Katılımcıların anlatıları, ailenin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşullar, yaşadığı mahalle, aile içi çatışma, ebeveynlik ilişkilerinin kırılabilirliği ve kültürel sermayesizlik bir bütün olarak bireyin madde ile ilişkisini ve mesafesini belirlediğini göstermektedir. Ekonomik sorunlar, ailenin parçalanması ve ebeveynlerden birinin yeniden evlenmesi, iletişimsizlik, yalnızlık ve ilgisizlik aileye ilişkin en çok dile getirilen sorunlar olmuştur. Ailenin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşullar ve sahip olduğu dezavantajlar kadının konumunu daha kırılabilir kılmaktadır. Erkek katılımcıların bağımlılığa ilişkin sorunları vurgularken ailenin diğer kadınlarının, eşlerinin/annelerinin sorunu yaratan değil düzenleyen tarafta olduğunu belirtmesi; annelerinin çaresizliğine, yoksulluğuna ve eğitimsizliğine yönelik anlatılar; kadınların sosyalliklerinin kısıtlanmasına yönelik pratikler ve “erkek yapar” ama “kadına yakışmaz” söylemleri bu kırılabilirliklerden bazılarıdır.

Aile içi ilişkilerinin derinine inildiğinde hem anne hem de babayla ilişkilerinin kırılabilirliği belirgin bir şekilde açığa çıkmaktadır. Babaya yönelik tanımlamalar otorite, baskı, şiddet, aileye sahip çıkamama veya bağımlılık sorunu üzerinden yapılırken, annenin ise aşırı ilgi veya ilgisizlik, sevgi şefkat ve bakım kimliği üzerinden yapılmaktaydı. Anneliğin doğal ve içgüdüsel olduğu, bu içgüdüye içkin olan özelliklerin şefkat, sevgi ve özveri temelinde tanımlanması her toplumda egemen olan annelik ideolojisidir (Banditer 1992; Thurer 1994; Direk 2009). Bu bakış açısının içselleştirilmiş algısında kadının sorun çıkaran değil sorunu çözen tarafta konumlandırılmasına da yol açtığı görülmektedir. Örneleyen, kimi zaman şiddet uygulayan veya rol modeli (olumsuz) olan bir babalık vurgusuna karşın; boşluğu hissedilen, ilgi veya destek beklenen bir annelik vurgusu yer almaktadır. Bu boşluğu zaman zaman başka annelerin doldurduğu (ailenin diğer kadınları özellikle büyük anneler) sorunları ve sorumlulukları üstlendiği görülmektedir. Zaten bağımlı olan bir birey ile baş etme çabasının yanına bir başka çocuğun sorumluluğu eklenmekte ve bakım desteği birincil ebeveyni olsa da bir başka kadına verilmektedir. Chodorow’un (2021) “kadınlar annelik” yapar ifadesinin önemli bir göstergesi olan bu durum, “o sonuçta anne”, “anne ile baba bir mi”, “çocuğuna sahip çıkmadı”, “annesi olsa böyle olmazdı”, “anne böyle yapar mı”, “anne dediğin sever” gibi söylemler ışığında yeniden üretilmekte ve anne sorunu üreten değil sorunu çözen olarak konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla tek başına bağımlılıkla mücadele eden ve çocuklarının maddeye ilişkin suçlarını ailenin diğer üyelerinden saklamak zorunda kalan, formel destek ağlarına erişemeyip çocuğunu bağlayarak, kapatarak veya duygusal şiddet uygulayarak tedavi etmek zorunda kalan annelerin varlığı bu bakış açısının somut örneğini oluşturmaktadır. Uyuşturucu madde bağımlılığının diğer madde bağımlılığı türlerine

göre hem makro hem de mikro düzeyde geniş etkileri olan bir sosyal sorun olduğunu bir kez daha vurgulamak gerekir. Örnekle grubumuz uyuşturucu maddeden dolayı suç teşkil eden bazı eylemlerden dolayı denetimli serbestlikte yükümlü olan bireylerden oluşmaktaydı. Toplum tarafından marjinal, öteki kabul edilen ve dezavantajlı bir grup olması aynı zamanda meselenin sosyal dışlanma ve bütünleşme gibi yapısal boyutların da göz ardı edilmemesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çözümü ailenin ve özelde de annenin sorumluluğa bırakmak, ahlaki değerlendirmeyi de bunun üzerinden yapmak meselenin çok katmanlı yapısını da göz ardı etmek anlamına gelir. Yoksulluk, işsizlik, kötü aile ortamı, yaşanan mekânın koşulları ve kültürel ortamı, iş hayatında yaşanan güçlükler, gelir eşitsizliği, şiddet veya istismara maruz kalma, göç hikayesi, ırksal ayrımcılığa maruz kalma çok geniş bir çerçevede ele alınması gereken sosyokültürel faktörler bulunmaktadır.

Yazarın Notu

Söz konusu bu çalışma “TÜBİTAK SOBAG tarafından desteklenen 1001 kodlu ve 218K151 numaralı, “Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Mekânsal Dinamikleri” başlıklı proje kapsamında bağımlılığın sosyal ve kültürel yönüne odaklanma çabasından ortaya çıkmıştır. Desteklerinden dolayı TÜBİTAK’a, Proje Ekibi Gönül Demez’e, Selim Cankurtaran’a, Yılmaz Koca’ya, İsmail Hakkı Ergun’a, Tuğçe Tunca’ya ve Bahar Özkan’a teşekkür ederim.

BİBLİYOGRAFYA

- Adams Z. M., Ginapp C. M., Price C. R., Qin Y., Madden L. M., Yonkers K. & Meyer, J. P. 2021, ““A good mother””: Impact of motherhood identity on women's substance use and engagement in treatment across the lifespan”. *Journal of Substance Abuse Treatment* 130 (10847). <https://doi.org/10.1016/j.jsat.2021.108474>
- Aka V., Karaman H. & Yaman Ö. M. 2021, “Gençlerin Esrar Kullanımında Akran/Arkadaşlık İlişkilerinin Etkisi: Bingöl İli Örneği”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 21(50), 129-161. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.621418>
- Anderson A. S., Siciliano R. E., Pillai A., Jiang W. & Compas B. E. 2023, “Parental Drug Use Disorders and Youth Psychopathology: Meta-Analytic Review”. *Drug and Alcohol Dependence*, 109793. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2023.109793>
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) 2017, Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi I: Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu. https://acev.org/wp-content/uploads/2018/01/BabalikArastirmasiAnaRapor.16.10.17.web_.pdf
- Badinter E. 1992, *Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi*. Çev. K Çelik. İstanbul.
- Banwell C. & Bammer G. 2006, “Maternal Habits: Narratives of Mothering, Social Position And Drug Use”. *International Journal of Drug Policy* 17(6), 504-513. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2006.09.005>
- Barnard M, Mckeganey N. 2004, “The Impact of Parental Problem Drug use on Children: What is the Problem and What Can be Done to Help?”. *Addiction* 99, 552–559.
- Boshears P., Boeri M., & Harbry L. 2011, “Addiction and Sociality: Perspectives From Methamphetamine Users in Suburban USA”. *Addict Res Theory* 19(4), 289–301. <https://doi.org/10.3109/16066359.2011.566654>
- Bülbül K. & Odacı H. 2018, “Liseli Ergenlerde Madde Kullanma Eğiliminin Kişisel, Sosyal ve Akademik Değişkenler Açısından Karşılaştırılması”. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 5(4), 691-719. <https://doi.org/10.15805/addicta.2018.5.4.0026>
- Chodorow N., 2021, *Anneliğin Yeniden Üretimi*. Çev. D. Tanal Tatar. Ankara.
- Connors N. A., Bradley R. H., Whiteside Mansell L., Liu J. Y., Roberts T. J., Burgdorf K. & Herrell J. M. (2004). “Children Of Mothers With Serious Substance Abuse Problems: An Accumulation Of Risks”. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse* 30(1), 85-100. <https://doi.org/>

- 10.1081/ADA-120029867
- Couvrette A., Brochu S. & Plourde C. 2016, "The "Deviant Good Mother" Motherhood Experiences of Substance-Using and Lawbreaking Women". *Journal of Drug Issues* 46(4), 292-307. <https://doi.org/10.1177/0022042616649003>
- Creswell 2020, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara.
- Daley D. C. 2013, "Family and Social Aspects of Substance Use Disorders and Treatment". *Journal of Food and Drug Analysis* 21(4), 73-76. <https://doi.org/10.1016/j.jfda.2013.09.038>
- Demez G., Timurturkan M., S. Cankurtaran, Koca Y., Ergun İ. H., Tunca T. & Özkan B. 2022, *Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Mekânsal Dinamikleri*. (Project No: 218K151). TÜBİTAK.
- Direk Z. 2009, "Çok Tuaf Bir iktidar: Annelik". *Amargi* (15), 21-22.
- Erdem G., Eke C. Y., Ögel K. & Taner S. 2006, "Lise öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı". *Journal of Dependence* 7(3), 111-116.
- Goodwin S. & Huppertz K. 2010, "The Good Mother in Theory and Research: an Overview". Eds. S. Goodwin & K. Huppertz, *The Good Mother*. Sydney, 1-24.
- Gruber K. J. & Taylor M. F. 2006, "A Family Perspective For Substance Abuse: Implications From The Literature". *Journal of Social Work Practice in the Addictions* 6(1-2), 1-29. https://psycnet.apa.org/doi/10.1300/J160v06n01_01
- Hays S. 1996, *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, London.
- İzci F. & Bilici R. 2015, "Gebelerde Madde Kullanımı: Görülme Sıklığı ve Etkileri". *Bağımlılık Dergisi* 16(1), 26-34
- Lander L. Howsare J. & Byrne M. 2013, "The impact of Substance Use Disorders on Families and Children: From Theory to Practice". *Social Work in Public Health* 28(3-4), 194-205. <https://doi.org/10.1080%2F19371918.2013.759005>
- Kıryar B. 2020, Bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele. Ed. İ A Kariper, *Madde Bağımlılığı: Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*. Ankara, 113-138.
- Lopez, J. M. O., Redondo, L. M., & Martín, A. L. 1989, Influence of family and peer group on the use of drugs by adolescents. *International Journal of the Addictions* 24(11), 1065-1082. <https://doi.org/10.3109/10826088909047329>
- Meyer J. P., Isaacs K., El-Shahawy O., Burlew A. K. & Wechsberg W. 2019, "Research on Women With Substance Use Disorders: Reviewing Progress and Developing a Research and Implementation Roadmap". *Drug and Alcohol Dependence* 197, 158-163. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2019.01.017>
- Neuman W. L. 2006, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Çev. Sedef Özge, Ankara.
- Özcan A. 2020, "Bağımlılık ve Bağımlılıkla Mücadele". Ed. İ. A. Kariper, *Madde Bağımlılığı: Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*. Ankara, 1-33.
- Reid C., Greaves L., & Poole N. 2008, "Good, bad, Thwarted or Addicted? Discourses of Substance-Using Mothers". *Critical Social Policy* 28(2), 211-234. <https://doi.org/10.1177/0261018307087990>
- Shelby C. L. 2016, *Addiction: A Philosophical Perspective*. Palgrave.
- Silva S. A., Pires A. P., Guerreiro C., & Cardoso, A. 2013, "Balancing Motherhood and Drug Addiction: The Pransition to parenthood of Addicted Mothers". *Journal of Health Psychology* 18(3), 359-367. <https://doi.org/10.1177/1359105312443399>
- Stone R. 2015, "Pregnant Women and Substance Use: Fear, Stigma, and Barriers to Care". *Health & Justice* 3(1), 1-15. <https://doi.org/10.1186/s40352-015-0015-5>
- Stringer K. L. & Baker E. H. 2018, "Stigma as a Barrier To Substance Abuse Treatment Among Those With Unmet Need: An Analysis of Parenthood and Marital Status". *Journal of Family Issues* 39(1), 3-27. <https://doi.org/10.1177/0192513X15581659>
- Sutter M. B., Gopman S. & Leeman L. 2017, "Patient-centered Care to Address Barriers for Pregnant Women with Opioid Dependence". *Obstetrics and Gynecology Clinics of North America*, 44(1), 95-107. [doi:10.1016/j.ogc.2016.11.004](https://doi.org/10.1016/j.ogc.2016.11.004)
- Taylan H. H. 2018, "Madde Bağımlılığı Surecinde Ailenin Rolü". Ed. Y. Genç. *Madde Bağımlılığı ve Aile*, Ankara. 12-30.
- Thurer S. L. 1994, *Myths of Motherhood*. Boston.

- To S. M., Yan M. W. & Lau C. D. 2021, "Meaning-Making of Motherhood Among Mothers With Substance Abuse Problems". *Frontiers in Psychology* 12, 679586. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.679586>
- United Nations Office on Drugs and Crime UNODC 2020, *Socioeconomic Characteristics and Drug Use Disorders. World Drug Report 2020*. https://wdr.unodc.org/wdr2020/field/WDR20_Booklet_5.pdf
- Wills A. T. & Yaeger A. M. 2003, "Family Factors and Adolescent Substance Use: Models and Mechanisms". *Current Directions in Psychological Science* 12(6), 222-226. <https://doi.org/10.1046/j.0963-7214.2003.01266.x>
- Yaman Ö. M. & Karaman H. 2020, Bağımlılığın Sosyal Yansımaları. Ed. Y. S. Zavalı, *Sosyal Hizmetler ve Bütün Yönüyle Bağımlılık*. Ankara, 253-268.
- Zimić J. I. & Jukić V. 2012, "Familial Risk Factors Favoring Drug Addiction Onset". *Journal of Psychoactive Drugs* 44(2), 173-185. <https://doi.org/10.1080/02791072.2012.685408>